

7. Kichenko A. S. Semiotika posle Ju. M. Lotmana: aspekt «Mifologichnosti» // Shidnoslov'jans'ka filologija. – 2009. – №14. – S.19–24.

8. Lotman Ju. M. O sootnoshenii pervichnogo i vtorichnogo v kommunikativno–modelirujushhiih sistemah // Materialy vsesojuznogo simpoziuma po vtorichnym modelirujushhim sistemam I (5). – Tartu: Tartuskij gos. universitet, 1974. – S.224–228.

9. Lotman Ju. M. Proishozhdenie szuzheta v tipologicheskom osvshhenii // Lotman Ju. M. Izbrannye stat'i v treh tomah. T.1. – Tallinn, 1992. – S.224–242.

10. Lotman Ju. M. Ritorika // Lotman Ju. M. Ob iskusstve. – SPb., 1998. – S.404–422.

11. Lotman Ju. M. Semiosfera: Kul'tura i vzryv; Vnutri mysljashhiih mirov; Stat'i i Issledovaniya; Zametki. – S.–Peterburg: «Iskusstvo–SPB», 2000. – 704 s.

12. Lotman Ju. M. Struktura hudozhestvennogo teksta // Lotman Ju. M. Ob iskusstve. – SPb.: «Iskusstvo – SPB», 1998. – S.12–150.

13. Lotman Ju. M. Teatral'nyj jazyk i zhivopis' (K probleme ikonicheskoi ritoriki) // Lotman Ju. M. Ob iskusstve. – SPb.: «Iskusstvo – SPB», 1998. – S.608–617.

14. Lotman Ju. M. Tezisy k probleme «Iskusstvo v rjadu modelirujushhiih sistem» // Lotman Ju. M. Ob iskusstve. – SPb.: «Iskusstvo – SPB», 1998. – S.387–400.

15. Segal D. M. «Et in Arcadia ego» vernulsja: nasledie moskovsko–tartuskoi semiotiki segodnja // Moskovsko–tartuskaja semioticheskaja shkola. Istorija, vospominaniya, razmyshleniya. – M., 1998. – S.99–112.

16. Uspenskij Vl. A. Progulki s Lotmanom i vtorichnoe modelirovanie // Lotmanovskij sbornik 1. – M., 1995. – S.99–127.

17. Faustov A. A. Mif i vtorichnye modelirujushhie sistemy // Pojetika mifa: Sovremennye aspekty / Otv. red. S. N. Zenkin. – M, 2008. – S.5–23.

18. Le Muse fanno il girotondo: Jurij Lotman e le arti: studi in onore di Giuseppe Barbieri: atti del convegno internazionale (Universita Ca' Foscari Venezia, 26–28 novembre 2013) / Centro Studi sulle Arti della Russia (Venezia); a cura di M. Bertele, A. Bianco, A. Cavallaro; introd. di S. Burini. – Crocetta del Montello: Terra Ferma, 2015.

Konstantinov M. V., post-graduate student,
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University
(Ukraine, Poltava), mihael01@hotmail.com

The transformation of Yuri Lotman's concept of art as «the modelling system»

The purpose of the present study is to reconstruct the evolution of the concept of Yu. Lotman about art as secondary modelling system. The author analyses the transition to the concepts «primary» and «secondary» of the communicative modeling systems, and then to concepts of a continualization and discretization in which continual languages assume function of the term «secondary modeling systems». The conclusion is drawn on essential transformation not only concepts, but also all theory of Yu. Lotman developing idea «semiosphere» as the global modelling semiotics system.

Keywords: language, the communicative modeling system, a continualization and discretization, continual language, semiotics, a semiosphere, Yu. Lotman.

Константинов М. В., аспирант кафедри філософії і соціально-політичних дисциплін, Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка (Україна, Полтава), mihael01@hotmail.com

Трансформація поняття мистецтва як «моделюючої системи» у Ю. М. Лотмана

Реконструйована еволюція концепції Ю. Лотмана про мистецтво як «вторинну моделюючу систему» – показаний перехід до понять «первинне» і «вторинне» в комунікативно–моделюючих системах, а згодом до понять континуальності і дискретності, в яких континуальні мови приймають на себе функцію терміну «вторинні моделюючі системи». Зроблений висновок про суттєву трансформацію не тільки понять, але й загалом концепції Ю. Лотмана, в якій набула розвитку ідея «семіосфери» як глобальної моделюючої семіотичної системи.

Ключові слова: мова, комунікативно–моделююча система, континуальність і дискретність, континуальна мова, семіотика, семіосфера, Ю. Лотман.

* * *

УДК 1:5–05

Культенко В. П.,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ), kultenko@ukr.net

Гонтар К.,

магістр факультету захисту рослин, екології та біотехнологій, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ)

Лебідь І.,

магістр факультету захисту рослин, екології та біотехнологій, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Україна, Київ)

ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ ПИТАНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПОЛІТИКО–ЕКОНОМІЧНОМУ ВЧЕННІ ДЖ. МІЛЯ

Досліджуються особливості політико–економічного вчення Дж. Міля в контексті оформлення автором ідеї сталого суспільного розвитку. Ця ідея розуміється філософом, в першу чергу, як ідея еволюції, в межах якої категорія зростання замінюється категорією достатнього рівня розвитку. Д. Міль дослідив сучасне йому англійське суспільство з типовими характеристиками – влади грошей, конкурентної боротьби, ринкових умов та вільного підприємництва тощо. Проаналізувавши сутність кожної із його складових, він приходив до ідеалу суспільного блага, в межах якого означені складові не посилюють суспільне протистояння, а, навпаки, консолідуєть суспільство. Консолідація забезпечується шляхом реформування суспільства на засадах встановлення партнерських відносин між усіма учасниками економічних процесів. Умови рівності, колективного володіння капіталом і спільного здійснення робіт сприяли б, на думку філософа, швидкому зростанню продуктивності праці. Досягнення «стаціонарного стану» економіки дозволить людям присвятити себе нематеріальним цілям та якісному удосконаленню життя.

Ключові слова: політекономія, суспільне благо, багатство, праця, гроші, теорія реформізму.

Проблема побудови суспільства, в якому б гармонійно поєднувались можливість досягнення особистої економічної користі з моральними засадами суспільного існування на основі забезпечення блага всіх, хвилі філософів, науковців, політиків впродовж багатьох століть. Спроби її вирішення відображені в утопічних соціальних проєктах, концепціях ліберального суспільства, держави всезагального добробуту, суспільства активної участі тощо; в класичних, неklasичних, неокласичних політекономічних вченнях.

Особливістю наукового доробку Дж. С. Міля стало його переконання, що принцип загального блага нерозривно пов'язаний з необхідністю узгодження інтересів окремих індивідів з загальними соціальними інтересами. Ці думки стали підмурком для подальшого формування стратегії сталого розвитку – провідної установки сучасності, що базується на ідеї гармонізації всіх проявів людини з природними законами життя. Йдеться про необхідність встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, майбутнього життя. Визначення сталого розвитку сформульовано як «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [4]. Метою роботи є простежити еволюцію поглядів філософів, зокрема Дж. Міля, щодо даної проблеми.

Дж. Міль виступав як прогресивний для свого часу науковець, громадський діяч, якому були близькі ідеали загального людського блага. Його книга «Основи політичної економії» у концентрованому виді містить в собі найбільш суттєві політико–економічні ідеї того

часу, що сприяло визнанню її найкращим підручником з економіки першої половини XIX ст.

Міль один із перших виклав економічну теорію систематизовано, висловивши свій погляд на ряд проблем політичної економії. Він створив так звану теорію фонду заробітної плати, згідно якої розмір заробітної плати робітника залежить від фонду, що є у капіталіста для оплати праці. Із цієї теорії випливала безглуздість економічної боротьби робітничого класу за підвищення заробітної плати. Ці погляди відіграли важливу роль у становленні Мілля як економіста.

Специфічним для методології автора «Основ...» є різке протиставлення законів виробництва і законів розподілу. Перші, як він вважає, незмінні і задані технічними умовами, тобто подібно до фізичних істин вони мають характер, властивий природничим наукам, в них немає нічого, що б залежало від волі. А другі, оскільки ними керують людські інституції, є такими, якими їх роблять думки і бажання правлячої частини суспільства, дуже різноманітні в різні століття і в різних країнах. Саме закони розподілу, на які впливають закони і звичаї даного суспільства, наперед визначають на персональному рівні розподіл власності за допомогою розподілу доходів між трьома основними класами суспільства. Із цього методологічного посилання формування законів розподілу людськими рішеннями Дж. С. Мілля розробляє власні рекомендації соціального реформування суспільства.

У своїх працях Дж. С. Мілля обмежував предмет політичної економії її позитивною стороною. Він попереджав, що нормативна сторона може застосовуватися лише з відповідними застереженнями. Дослідник стверджував, що предметом політичної економії є «багатство, дослідження його сутності, законів виробництва і розподілу». При цьому визначав багатство сумою благ, які купуються і продаються на ринку. На думку Дж. С. Мілля, «річ, за яку нічого не можна отримати взаємні, якою би корисною чи необхідною вона не була, не є багатством. Наприклад, повітря, хоча і є абсолютною необхідністю для людини, на ринку ніякої ціни немає, тому що його можна отримати практично задарма» [2].

Як політичний економіст Дж. Міль був повністю солідарний з А. Смітом з приводу трактування продуктивної праці як діяльності, що забезпечує створення багатства, матеріальних благ. Але на відміну від останнього, Дж. С. Мілля вважав продуктивною також і працю, спрямовану на охорону власності та на отримання кваліфікації, на розвиток фізичних і духовних здібностей людей. Адже така праця також дозволяє збільшувати нагромадження. І на думку вченого, непродуктивною є праця, яка не виробляє матеріального багатства та продукти якої не можуть нагромаджуватися.

Дж. Міль фактично відмовився від трудової теорії вартості і перейшов на позиції теорії «витрат виробництва». Він вважав, що вартість продукту визначається вартістю витрат виробництва. Разом з тим, виходячи з «догми» Сміта, він виключав із величини витрат вартість основного капіталу, зводячи всі витрати до величини заробітної плати і прибутку. Дослідник був прихильником речовинної концепції капіталу. Розглядав, услід за А. Смітом, капітал як «раніше нагромаджений

запас продуктів минулої праці». Позиція Дж. С. Мілля ґрунтувалася на тому, що капіталотворення як основа інвестицій дозволяє розширити масштаби зайнятості і може зупинити безробіття. Однак лише за умови, що не буде «непродуктивних витрат багатих». Дотримуючись поглядів Т. Мальтуса на теорію народонаселення, Дж. С. Мілля стверджував, що єдиним засобом забезпечення повної зайнятості і високого рівня заробітної плати працівників є добровільне обмеження народжуваності.

До здобутків політекономії Дж. Мілля слід віднести здійснений ним аналіз природи кризових явищ. В процесі аналізу дослідник обґрунтував можливість безкризового розвитку ринкової економіки. Як і С. Сісмонді, він вважав, що причиною торговельної кризи є загальне надвиробництво і виникає воно у наслідок надлишку спекулятивних закупівель. На думку Дж. С. Мілля, «безпосередньою причиною існування торговельної кризи є скорочення кредиту, а засобом подолання – не зменшення пропозиції, а відновлення довіри» [2]. Дж. Міль зробив аналіз грошей. Трактуючи гроші як специфічний товар, він стверджував, що їхня вартість, як і інших товарів, «визначається тимчасовим попитом і пропозицією, а постійно і в середньому – витратами виробництва» [2]. Вчений перебував на позиціях кількісної теорії грошей. На його думку, при інших незмінних умовах вартість грошей змінюється обернено пропорційно кількості грошей: будь-яке зменшення збільшує їх в прямо пропорційно.

Проаналізувавши економічну роль держави, Дж. С. Мілля засудив політику протекціонізму, а також надмірного, необґрунтованого владного втручання в економічні процеси. Разом з цим вчений був переконаний, що система вільної конкуренції не завжди може забезпечити розв'язання усіх економічних проблем, оскільки існують такі сфери господарської діяльності, які не гарантують індивіду отримання достатнього прибутку. В контексті розглядуваної проблематики Дж. Міль обґрунтував необхідність удосконалення суспільного устрою. Філософ вважав, що найкращим станом людства був би такий суспільний устрій, коли ніхто не бідний, ніхто не прагне стати багатшим за інших, і немає ніяких причин побоюватися бути відкинутим назад через зусилля інших проштовхнутися вперед. Показовою в цьому контексті є позиція філософа щодо земельної ренти, яку він визначає як компенсацію, що платиться за користування землею. Дж. С. Мілля вважав ренту аномальним явищем, незаробленим надходом землевласників, який виникає в процесі ціноутворення у сільському господарстві в результаті перерозподілу прибутків і заробітної плати. На підставі цього дослідник зробив висновок про необхідність вилучення земельної ренти на користь суспільства й запропонував обкладати доходи землевласників спеціальним податком.

Зроблені висновки дозволили дослідникові закласти основоположні принципи для теорії реформізму. В її межах Дж. Міль розробив рекомендації соціального реформування суспільства. Він пропонував ліквідувати найману працю на засадах удосконалення інституту приватної власності шляхом створення кооперативно-виробничих асоціацій. Це, на думку вченого, дозволило б подолати суперечності між власниками капіталів і найманими робітниками і замінити їх відносинами

партнерства. Умови рівності, колективного володіння капіталом і спільного здійснення робіт сприяли б швидкому зростанню продуктивності праці. Ідеал суспільного ладу Мілль бачив у досягненні людьми повної незалежності без обмежень, крім заборони на спричинення шкоди іншим людям. Економічний прогрес він пов'язував з науково-технічним прогресом, зростанням безпеки особистості.

Дж. Мілль розвинув ідеї Адама Сміта щодо зв'язку між індивідуальною поведінкою та суспільним благом. Зокрема, він показав, що існування конкурентних ринків є критично важливим для збереження індивідуальної свободи. Мілль вважав, що вічне зростання економіки неможливе, і навіть небажане. Однак він був менш песимістичним, ніж його попередники, які вважали, що, коли зростання рано чи пізно закінчиться через ті чи інші обмеження, більшість людей буде жити на межі задоволення базових потреб існування (прожиткового мінімуму). Мілль вважав, що економіка з часом природно досягне зрілості й перейде до так званого «стаціонарного стану», що дозволить людям присвятити себе досягненню нематеріальних цілей та якісному удосконаленню свого життя. Він також бачив необхідність соціального розподілу добробуту та розумів, що розподіл результатів економічної діяльності є політичним, а не економічним процесом.

Фактично, серед класичних економістів саме Мілль був попередником сучасної економічної теорії сталого розвитку. На переконання філософа, у такому стані всі ресурси використовуються в оптимальному режимі, встановлюється рівновага між виробленими благами і населенням, що свідомо регулює свою народжуваність. Завдання суспільства полягає не в тому, щоб забезпечувати ріст, ведучи боротьбу за успіх, а в підтримці оптимуму. «Тільки у відсталих країнах світу, – пише Мілль, – збільшення виробництва є найважливішим завданням. У більш розвинених країнах економічно необхідним вважається удосконалення розподілу» [2]. Це дає можливість установити не тільки економічну, але і соціальну рівновагу, коли ніхто не бідний і не прагне стати багатшим, а кожному забезпечена незалежність і свобода дій, крім заборони на заподіяння шкоди іншим людям.

Такий суспільний устрій стане, з одного боку, результатом природної еволюції капіталу, яка веде до мінімізації норми прибутку, а з іншого боку забезпечується регулюючими діями держави. Мілль вважав, що в державі повинна бути проведена серія соціальних реформ: скорочення робочого дня, зрівняння прав чоловіків і жінок, легалізація діяльності профспілок, які в кінцевому результаті повинні привести до скасування системи найманої праці і заміни її кооперативними об'єднаннями працівників і підприємців, що привело б до досягнення соціальної справедливості і «...найбільш вигідної з погляду загального блага організації промислового виробництва» [2]. Соціальні реформи Мілль зводив до таких вимог введення корпоративної асоціації, що ліквідує найману працю; соціалізації земельної ренти за допомогою земельного податку; обмеження нерівності за допомогою обмеження права успадкування.

Висновки. Дж. С. Мілль переосмислив ідеї класичної школи політекономії щодо гармонії приватних і

суспільних інтересів, вивішив компромісну «формулу прогресу». Він погоджувався з тим, що дохід з капіталів повинен бути дуже високий, а капіталісти є «панами свого часу». Тому виправданим є їхнє прагнення бути вільними від турбот про засоби існування для розкішного життя. Однак разом з тим капіталісти забезпечують розвиток суспільства, культивуючи і рухаючи вперед науку, розвиваючи освіту і готуючи власних дітей виконувати найважливіші функції суспільства. Це надає загальним соціальним перспективам позитивного характеру еволюційного розвитку. При чому цей розвиток Дж. Мілль розуміє не як постійне зростання, а підтримку необхідного рівня, окреслюючи таким чином, в загальному вигляді ідею сталого розвитку суспільства – провідну наукову ідею сучасності. Думки Дж. С. Мілля щодо необхідності гармонійного поєднання артистичного і логічного, інтуїтивного і раціонального поширилися у всіх областях діяльності, простежуються у багатьох творах, починаючи з 1840-х років.

Список використаних джерел

1. Злупко С. Історія економічної теорії: Підручник / Степан Злупко; ЛНУ ім. І. Франка. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 719 с.
2. Милль Дж. С. Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии: В 3 т. – М.: Прогресс, 1980.
3. Черкашина Н. К. Економічна історія: Навчальний посібник. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 196 с.
4. Butlin John. Our common future. By World commission on environment and development. – London: Oxford University Press, 1987. – P.383.

References

1. Zlupko S. Istorija ekonomichnoi' teorii': Pidruchnyk / Stepan Zlupko; LNU im. I. Franka. – 2-e vyd., vypr. i dop. – K.: Znannja, 2005. – 719 s.
2. Mill' Dzh. S. Osnovy politicheskoy jekonomii i nekotorye aspekty ih prilozhenija k social'noj filosofii: V 3 t. – M.: Progress, 1980.
3. Cherkashyna N. K. Ekonomichna istorija: Navchal'nyj posibnyk. – Kyi'v: CUL, 2003. – 196 s.
4. Butlin John. Our common future. By World commission on environment and development. – London: Oxford University Press, 1987. – P.383.

Kultenko V. P., PhD, Department of philosophy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), kultenko@ukr.net

Gontar K., master Faculty of Plant Protection, Ecology and Biotechnology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Lebid' I., master Faculty of Plant Protection, Ecology and Biotechnology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Problems of sustainable development in the political and economic doctrine by John Mill

The features of the political-economic theory of J. Mill design in the context of the author of the idea of sustainable social development. This concept refers to the philosopher, above all, the idea of evolution, within which the category is replaced growth categories sufficient level of development. D. Mill researched contemporary British society with typical characteristics – the power of money, competition, market conditions and free enterprise and so on. After analyzing the essence of each of its components, it comes to the ideal of the common good, within which is not expressed by constituents strengthen public opposition, but rather consolidate the society. Consolidation provided by reforming society based on partnerships between all participants of economic processes. Terms of equality, collective ownership of capital and joint implementation would facilitate the work, according to the philosopher, the rapid growth of labor productivity. Achieving the «steady state» economy will allow people to dedicate themselves to achieving the objectives of intangible and qualitative improvement of their lives.

Keywords: political economy, public benefit, wealth, work, money, the theory of reformism.

* * *